

Розділ II

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ГАЛУЗЕВОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 378.6

Ягунов В.В.

УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Проблема модернізації системи ПТО в Україні ні в кого не викликає сумніву. Навіть на рівні найвищих посадових осіб України наголошується про її необхідність. Це пов'язано, насамперед, з тим, що вона відіграє вирішальну роль у забезпеченні матеріального та духовного виробництва компетентними кадрами. Актуальність цієї проблеми відчуваємо особливо в останні десятиріччя, коли виробництво має «кадровий голод», що пов'язано, з одного боку, відмовою від радянської планової системи професійної підготовки фахівців у закладах ПТНЗ, а з іншого – відсутністю сучасної системи ПТО, яка спроможна та здатна забезпечувати державу кваліфікованими кадрами. Парадокс ситуації полягає у тому, що для матеріального виробництва проблемою є не фахівці з вищою освітою, а з середньою професійно-технічною.

Наприклад, досвід Російської Федерації (РФ) показує, що такі проблеми її керівники намагаються вирішити шляхом модернізації системи ПТО. У цілому можна наголосувати, що за останні 20 років у РФ послідовно проводиться державна політика модернізації системи ПТО, яка пройшла на сьогоднішній день свій початковий етап. Результат – сформована нормативна база її модернізації та чинні відповідні структурні одиниці – інфраструктура випереджального розвитку. Її було спрямовано на відновлення і розвиток шляхом виводу зі стану кризи на рівень сучасних розвинених країн, раціонального сполучення державної та недержавної системи освіти, проведення реформ з переходом до горизонтальних структур управління на базі провідних університетів, зростання якості професійної освіти та професійної підготовки фахівців на основі застосування дистанційних і мультимедійних технологій та засобів навчання, забезпечення безкоштовної середньої професійної освіти.

Врахування російського досвіду модернізації системи ПТО дає нам можливість побачити спільне і відмінне в наших системах ПТО, а певні позитивні аспекти російської модернізації можна враховувати та використовувати в процесі модернізації вітчизняної системи ПТО. Це пов'язано з тим, що багато наших проблем у системі ПТО мають спільні коріння, загальні риси, характерні тенденції та універсальні шляхи вирішення в силу об'єктивних обставин.

Насамперед, проблему модернізації вітчизняної системи ПТО слід вирішувати в управлінському аспекті на всіх рівнях: державному – стратегічне управління, обласному – оперативне управління, на рівні ПТНЗ – тактичне управління. При цьому на кожному рівні управління мають бути свої пріоритети. Наприклад, на державному – своєчасне ухвалення нормативно-правових актів та прийняття постанов Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та Президентом України; на оперативному рівні – своєчасне кадрове, фінансове, матеріальне та організаційне забезпечення реалізації стратегічних рішень на рівні області з врахуванням специфіки регіону та перспектив її розвитку, особливостей культурного та матеріального виробництва, наявності ПТНЗ різного профілю; на тактичному рівні – комплексне впровадження стратегічних і оперативних рішень у педагогічну практику, доведення теоретичних і нормативно-правових рішень до практичних заходів.

У процесі ухвалення управлінських рішень слід пам'ятати наступне: на певних етапах реформування та модернізації необхідні кардинальні управлінські рішення на всіх рівнях, особливо на стратегічному та оперативному. Така необхідність пов'язана з консервативністю системи та її намаганням будь-яким чином зберегти все так, як воно є чи, в найгіршому випадку, обійтися «малою кров'ю», зберігаючи основні елементи системи. Отже, модернізація системи ПТО зусиллями тільки самих її суб'єктів практично не можлива в силу різних суб'єктивних і, насамперед, об'єктивних обставин.

Насамперед, ця проблема комплексна і потребує комплексного державного вирішення – правового, організаційно-адміністративного, фінансово-економічного, соціально-культурного, кадрового, методологічного, теоретичного та методичного. Як бачимо, тільки кадровий (проте частково), методологічний, теоретичний і методичний являються безпосередньо педагогічними заходами, а правовий, організаційно-адміністративний, фінансово-економічний, соціально-культурний безпосередньо та кадровий частково являються прерогативою суб'єктів державної політики, які педагоги та суб'єкти ПТО, практично, не можуть вирішити, оскільки для цього у них немає відповідних компетенцій. Як показує досвід реформування різних систем освіти, не можна їх вирішувати без правового, організаційно-

адміністративного, фінансово-економічного, соціально-культурного та кадрового забезпечення й супроводу з боку суб'єктів державного управління. Сьогоднішній стан вітчизняної системи ПТО є, з одного боку, яскравим підтвердженням такого критичного висловлювання, а з іншого – підтвердженням необхідності з боку держави чітких стратегічних управлінських заходів.

Аналіз результатів останніх досліджень. Аналіз дисертаційного фонду Національної наукової бібліотеки ім. В.И. Вернадського з досліджуваної проблеми показує, що, практично немає фундаментальних дисертаційних досліджень з проблеми модернізації професійно-технічної освіти та її управлінського забезпечення. На жаль, у вітчизняній педагогічній науці з проблеми модернізації освіти дисертацій обмаль. Зокрема, це дисертації О.А. Бочарової та С.В. Павлюка, які стосуються модернізаційних процесів в освітніх системах інших країн, докторська дисертація В.Ю. Ковальчук, яка стосується модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя, та кандидатська дисертація Б. Адабашева – модернізації змісту професійної підготовки робітників у профтехучилищах будівельного профілю.

Наприклад, в дисертації О.А. Бочарової проаналізовано теоретичні засади модернізації ВНЗ у Франції, основні етапи еволюції системи вищої освіти, також описано структуру ВНЗ у Франції, особливості системи вищої освіти країни, розкрито зміст реформ ВНЗ, визначено нові напрямки в організації навчального процесу та структурні зміни в системі вищої освіти, шляхи її адаптації до європейського освітнього простору [1].

У дисертації С.В. Павлюк «Модернізація освітньої системи в східних землях Німеччини (1945–2007 рр.)» уперше системно-історично та науково-теоретично досліджено особливості створення, розвитку та модернізації народної освіти на східних німецьких землях, соціально-економічні умови та законодавчу базу, що є підґрунтям для модернізації системи освіти єдиної Німеччини, висвітлено теорію та практику трансформації ідеологізованої тоталітарної народної освіти Німецької Демократичної Республіки в європейську та християнсько-демократичну освітню систему сучасної Німеччини [2].

У дисертації Б. Адабашева вперше розкрито вплив технічного прогресу у технології будівельних робіт на особливості професійної підготовки майбутніх робітників-будівельників для виконання опоряджувальних робіт. Визначено умови організації професійного навчання майбутніх робітників-будівельників за групою професій, реалізація яких сприяє уніфікації змісту професійної підготовки робітничих професій механізованої праці. Розроблено науково-технічні засади групування робітничих професій. Визначено особливості групування професій механізованої та машинно-ручної праці. Встановлено доцільність і можливість уніфікації навчальних програм для підготовки робітників за групою професій опоряджувальних робіт. Удосконалено науково-методичні засади розробки уніфікованих навчальних програм для підготовки робітників за групою професій опоряджувальних робіт [3].

Дисертація В.Ю. Ковальчук стосується модернізаційного аналізу процесу професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя на основі вимог до фахівця в сучасному постіндустріальному інформаційному суспільстві, що адекватно реагує на виклики сучасної глобалізації [4].

Мета статті – проаналізувати управлінські проблеми модернізації системи ПТО в Україні, виокремити основні педагогічні проблеми, які потребують комплексного та системно управлінського вирішення.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу дисертаційної бази з досліджуваної проблеми, а також узагальнення та систематизації наявних дисертацій можна зробити певні висновки.

По-перше, має місце «несвідоме усвідомлення» необхідності модернізації всіх рівнів освіти в Україні, оскільки ті дисертації, які є, практично, модернізаційні процеси не зачіпають, а модернізацію використовують тільки для обґрунтування актуальності своєї дисертації.

По-друге, немає педагогічного розуміння модернізаційних процесів на різних рівнях освіти, у тому числі й професійно-технічній. Наприклад, дисертація Б. Адабашева, маючи назву «Модернізація змісту професійної підготовки робітників у профтехучилищах будівельного профілю», навіть у змісті дисертації не має параграфу, який був би пов'язаний з модернізацією змісту професійної підготовки робітників у профтехучилищах будівельного профілю в сучасних умовах в Україні [3].

По-третє, навіть докторські дисертації не містять методологічного обґрунтування проблеми модернізації освіти в Україні.

По-четверте, аналіз змісту цих дисертацій показує, що вони не пропонують комплексного підходу до модернізації освіти в Україні, а зачіпають тільки окремі педагогічні заходи.

По-п'яте, управлінська проблема модернізації ПТО взагалі не була предметом дисертаційних досліджень.

Отже, загальні висновки такі. По-перше, відсутній методологічний аналіз проблеми модернізації ПТО, несформована поняттєво-категоріальна система щодо неї, оскільки у вітчизняних і російських педагогічних словниках відсутній навіть термін «модернізація освіти» як педагогічна категорія.

По-друге, слід визначитися педагогічним змістом поняття «модернізація ПТО» та чітко визначити його проблемне поле, у тому числі й в управлінському аспекті. Аналіз провідних проблем системи ПТО показує, що основними серед них є такі: негнучкість її стандартів; відсутність чіткості та конкретності до основних професійних і фахових компетентностей випускників системи ПТО; наявність системного супротиву до кардинальних змін самих суб'єктів системи ПТО, оскільки вона існує сама по собі, а ринок праці – сам по собі; недостатнє фінансування з боку держави системи ПТО. Відповідно поняття «модернізація ПТО» та її управлінське забезпечення слід безпосередньо пов'язати з цими проблемами.

По-третє, концептуально визначитися з модернізаційними процесами в професійно-технічній освіті, тобто має бути сучасна концепція її модернізації, яка могла б бути охопити всі рівні освіти – загальноосвітню, професійно-технічну та вищу професійну освіту. Такий підхід дає можливість побачити перспективу та розставити чіткі акценти, показати динамічність, ієрархічність, перспективність, мобільність і гнучкість вітчизняної системи освіти, залишаючи широке поле для освітнього, кар'єрного та професійного маневру випускникам системи ПТО. Для цього слід визначитися з організаційно-педагогічними заходами в системі ПТО, без яких її модернізувати не можна. Останні десятиріччя в Україні характеризуються появою професійно-навчальних закладів підвищеного попиту – ліцеїв, коледжів, вищих професійних училищ тощо. Такий підхід досить влучний, він забезпечує ієрархічність отримання професійної освіти. Однак їх слід привести до вимог української економіки, а не займатися гонитвою за популярністю. Разом з умовою їх динамічного та стійкого функціонування й розвитку є такі:

- створення нормативно-правових, фінансово-економічних та управлінських гарантій щодо розвитку всіх закладів системи ПТО;
- удосконалення педагогічного менеджменту в масштабі держави, оптимальний розподіл управлінських функцій щодо управління системою ПТО між центральними установами, обласними органами та безпосередньо керівництвом конкретних ПТНЗ;
- забезпечення широкого інформаційного поля для освітніх інновацій, які мають бути не інноваціями для інновацій, а відповідати як потребам майбутнього фахівця, так і потребам економіки. Як показує досвід впровадження педагогічних інновацій, тут має бути, насамперед, управлінська сміливість щодо їх популяризації та впровадження. Досвід інноваційних ПТНЗ слід підтримувати, оскільки вони демонструють найкращі шляхи, форми, засоби та напрями модернізації ПТНЗ у сучасних умовах.

По-четверте, ширше застосування сучасних управлінських стратегій, технологій, методів і засобів управління системою ПТО та її модернізації. Особливо хотілося б наголосити на децентралізації управління системою ПТО, яка дає можливість оптимально розподілити компетенції між центральними органами виконавчої влади та обласними органами влади. Це вимога часу, яка висувається у всіх демократичних країнах. Тут мова йде про залучення широкого кола громадян до ухвалення управлінських рішень та оптимального врахування їх інтересів. Для цього має існувати «золота середина» – залучення громадян до ухвалення рішень на всіх рівнях, тобто, відбувається відмова від жорсткої централізації управління. Водночас, відповідальність покладається на кожний рівень управління відповідно по розподілених управлінських компетенцій. Такий підхід практично називається децентралізацією управління. Тут, окрім актуалізації творчого управлінського потенціалу широкого кола громадян України, відбувається також розвиток управлінського потенціалу всіх ланок управління. У проблемі децентралізації управління взагалі та децентралізації управління системою ПТО зокрема сьогодні більше проблемних питань, ніж готових відповідей, оскільки коло проблемних питань досить широке і на сьогоднішній день воно навіть чітко не окреслене. Тут, насамперед, слід у методологічному аспекті з'ясувати в самому науковому середовищі сам термін децентралізація взагалі та децентралізація управління, зокрема, визначити її моделі, різновиди, функції, завдання, засоби тощо.

У зв'язку з цим необхідно, по-перше, дати методологічне обґрунтування поняттю «децентралізація управління в Україні» та з'ясувати його різновиди й особливості в різних системах управління – державному, військовому, освітньому тощо. Це дасть змогу отримати загальне наукове уявлення про децентралізацію як про наукове явище. В управлінській теорії та практиці під децентралізацією розуміють процес передачі політичних повноважень та управлінських функцій від центральних, вищестоящих органів до нижчестоящих з метою, з одного боку, забезпечення кожної ланки управління оптимальною кількістю управлінських компетенцій, а з іншого – недопущення пересікання по колу управлінських повноважень і зобов'язань з вищестоящими органами управління.

По-друге, виокремлення специфічних ознак і рис децентралізації управління в освіті взагалі та в системі ПТО зокрема, їх аналіз, узагальнення й обґрунтування. Їх перелік та специфіка залежить, насамперед, від загальної методології децентралізації управління, оскільки децентралізація управління в

системі ПТО не може суттєво відрізнитися від системи децентралізації в системі управління та децентралізації державного управління в Україні, але однозначно має свою специфіку. Аналіз світового досвіду показує різні концептуальні підходи до децентралізації управління.

Перший – це передача функцій управління від центральних органів влади до місцевих, розширення кола повноважень підпорядкованих органів влади за рахунок керівних, тобто це перенос балансу влади з центрального на більш низький (місцевий) рівень. Тут можна вести мову про широке залучення громадян до реалізації управлінських функцій.

Другий – це така система управління, яка протиставиться централізації, тобто розширення влади місцевих органів управління та самоуправління, що передбачає передачу частини державних функцій, власності і фінансово-економічних ресурсів органам місцевого самоврядування. Один із таких прикладів децентралізації управління системи вищої освіти – це автономність національних університетів в Україні.

Третій – це передача функцій місцевим органам влади, які підзвітні перед громадянами. Але тут, що найголовніше, не тільки передача функцій, а трансформація всієї управлінської системи в державі, створення незалежних органів місцевого самоврядування.

Отже, загальний висновок такий: децентралізація управління передбачає структурні зміни на всіх рівнях управління, а ці зміни мають бути спрямовані на надання підпорядкованим органам управління більшої самостійності – функціональної, матеріальної, фінансової, адміністративної, кадрової тощо.

Отже мається на увазі такий аспект: передача таких повноважень, функцій і завдань має бути не тільки «на папері» чи «паперовою», а також передбачати, з одного боку – передачу і фінансових, кадрових, матеріально-технічних та інших ресурсів з урахуванням специфіки функціонування системи ПТО як в масштабі держави, так і окремого регіону України; а з іншого – розширення відповідальності всіх ланок управління відповідно до управлінських компетенцій.

По-третє, обґрунтування ефективних моделей децентралізації управління в системі ПТО взагалі та в умовах її модернізації зокрема.

Децентралізація управління в системі ПТО – це процес надання більш широкого кола повноважень, управлінських функцій і посадових компетенцій органам управління ПТО на всіх рівнях з метою більш якісного вирішення основних завдань системи ПТО та більш якісного й комплексного врахування інтересів місцевих органів і громад у підготовці кваліфікованих кадрів. Тут найважливіше – не формально юридичний підхід, а реальна управлінська практика, яка створює сприятливі умови для реалізації управлінських функцій всім органам управління ПТО в умовах децентралізації управління. У зв'язку з цим, про децентралізацію управління слід говорити, як про багатовимірне явище – історичне, політичне, правове, формально-юридичне, соціально-поведінкове, культурне, ідеологічне, мотиваційне тощо. Враховуючи реалії українського суспільства, слід вирішити низку методологічних, теоретичних і методичних питань щодо децентралізації управління системою ПТО.

Отже, для модернізації системи ПТО та децентралізації управління нею необхідні комплексні та системні дослідження, у тому числі, в масштабі держави. Ось тут для науковців відкривається широке поле для проведення педагогічних досліджень. Безумовно, координатором і центром таких досліджень має стати Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, який також має уточнити свою організаційно-штатну структуру, виходячи з поставлених завдань.

Основні управлінські нововведення в напрямі децентралізації управління системою ПТО в умовах її модернізації мають бути спрямовані на вирішення таких першочергових завдань.

1. Забезпечення якості професійно-технічної освіти, задоволення освітніх потреб громадян України щодо набуття професійної освіти та матеріальне і духовне виробництво кваліфікованими кадрами.

2. Підвищення ефективності управління системою ПТО на всіх рівнях шляхом, насамперед, розширення кола повноважень і управлінських функцій на обласному рівні та на рівні ПТНЗ.

3. Підготовка нового покоління управлінських і педагогічних кадрів для системи ПТО, створення дієвої системи підвищення їх кваліфікації.

4. Удосконалення системи фінансування матеріально-технічного забезпечення системи ПТО, реалізації сучасних стандартів підготовки кваліфікованих кадрів.

5. Упровадження сучасної системи освітнього маркетингу в системі ПТО.

Отже, перспективними напрямками дослідження мають бути саме ці основні завдання, їх методологічне, теоретичне та методичне обґрунтування й забезпечення.

Література

1. Бочарова О.А. Модернізація вищої школи у сучасній Франції : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О.А. Бочарова ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2006. – 20 с.

2. Павлюк С.В. Модернізація освітньої системи в східних землях Німеччини (1945–2007 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / С.В. Павлюк ; Київ. міськ. пед. ун-т ім. Б.Д. Грінченка. – К., 2009. – 16 с.
3. Адабашев Б. Модернізація змісту професійної підготовки робітників у профтехучилищах будівельного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Б. Адабашев ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М.Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – 20 с.
4. Ковальчук В.Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук : спец. 13.00.04 / В.Ю. Ковальчук ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2006. – 35 с.

Ягупов В.В. Управлінський аспект модернізації професійно-технічної освіти в Україні

Резюме. У статті проаналізовано управлінський аспект модернізації системи професійно-технічної освіти (ПТО) в Україні, відокремлено основні управлінські проблеми, від комплексного вирішення яких залежить успіх її модернізації.

Ключові слова: модернізація, професійно-технічна освіта, управління.

Ягупов В.В. Управленческий аспект модернизации профессионально-технического образования в Украине

Резюме. В статье проанализировано управленческий аспект модернизации профессионально-технического образования в Украине, выделено основные управленческие проблемы, от комплексного решения которых зависит успех её модернизации.

Ключевые слова: модернизация, профессионально-техническое образование, управление.

Yagupov V.V. Managerial aspect of modernization of professional technical education in Ukraine

Summary. The article analyzes managerial aspect of modernization of professional technical education in Ukraine. It singles out basic managerial problems from comprehensive solution of which the success of modernization depends.

Keywords: modernization, of professional technical education, management.